

WYROK*

z dnia 15 października 2001 r.

Sygn. K. 12/01**Trybunał Konstytucyjny w składzie:**

Jerzy Ciemniewski – przewodniczący
Zdzisław Czeszejko-Sochacki – sprawozdawca
Teresa Dębowska-Romanowska
Lech Garlicki
Marian Zdyb

Joanna Szymczak – protokolant

po rozpoznaniu na rozprawie 15 października 2001 r. sprawy z wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich, z udziałem umocowanych przedstawicieli uczestników postępowania: wnioskodawcy, Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Prokuratora Generalnego o stwierdzenie niezgodności:

1) art. 2a ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity z 1998 r. Dz.U. Nr 64, poz. 414; zm.: Nr 106, poz. 668, Nr 117, poz. 756, Nr 162, poz. 1118 i 1126; z 1999 r. Nr 20, poz. 170, Nr 79, poz. 885, Nr 90, poz. 1001; z 2000 r. Nr 12, poz. 136, Nr 19, poz. 238),

2) art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 1 grudnia 1994 r. o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych (tekst jednolity z 1998 r. Dz.U. Nr 102, poz. 651; zm.: Nr 106, poz. 668, Nr 162, poz. 1118; z 1999 r. Nr 60, poz. 636, Nr 110, poz. 1256; z 2000 r. Nr 104, poz. 1104)

z art. 2, art. 32 i art. 71 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

o r z e k a :

1. Art. 2a ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity z 1998 r. Dz.U. Nr 64, poz. 414; zm.: Nr 106, poz. 668, Nr 117, poz. 756, Nr 162, poz. 1118 i 1126; z 1999 r. Nr 20, poz. 170, Nr 79, poz. 885, Nr 90, poz. 1001; z 2000 r. Nr 12, poz. 136; Nr 19, poz. 238; z 2001 r. Nr 72, poz. 748), w zakresie, w jakim przepis ten uniemożliwia uznanie za “dochód rodziny” – w odniesieniu do osób prowadzących działalność gospodarczą oraz osób z nimi współpracujących – kwoty niższej od kwoty najniższej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe, a jeżeli osoby te nie podlegają ubezpieczeniom: emerytalnym i rentowym – kwoty niższej “od kwoty najniższej podstawy wymiaru składek obowiązujących osoby ubezpieczone na podstawie odrębnych przepisów”, jest niezgodny z art. 2, art. 32 i art. 71 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

* Tekst sentencji opublikowany został w Dz.U. Nr 122, poz. 1349.

2. Art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 1 grudnia 1994 r. o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych (tekst jednolity z 1998 r. Dz.U. Nr 102, poz. 651; zm.: Nr 106, poz. 668, Nr 162, poz. 1118; z 1999 r. Nr 60, poz. 636, Nr 110, poz. 1256; z 2000 r. Nr 104, poz. 1104) w zakresie, w jakim przepis ten uniemożliwia przyjęcie za dochód z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej i współpracy przy prowadzeniu tej działalności – kwoty niższej od kwoty najniższej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, a jeżeli z tytułu tej działalności lub współpracy nie istnieje obowiązek ubezpieczenia społecznego – kwoty niższej od kwoty najniższej podstawy wymiaru składek obowiązujących osoby ubezpieczone, jest niezgodny z art. 2, art. 32 i art. 71 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Na podstawie art. 190 ust. 3 Konstytucji Trybunał Konstytucyjny określa termin utraty mocy obowiązującej wymienionego w pkt. 1 wyroku art. 2a ust. 1 pkt 2 ustawy o pomocy społecznej oraz wymienionego wyroku w pkt. 2 art. 3 ust. 3 ustawy o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych, na dzień 31 grudnia 2001 r.

Uzasadnienie:

I

1. Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpił z wnioskiem o stwierdzenie niezgodności: 1) art. 2a ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity z 1998 r. Dz.U. Nr 64, poz. 414; zm.: Nr 106, poz. 668, Nr 117, poz. 756, Nr 162, poz. 1118 i 1126; z 1999 r. Nr 20, poz. 170, Nr 79, poz. 885, Nr 90, poz. 1001; z 2000 r. Nr 12, poz. 136, Nr 19, poz. 238) oraz 2) art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 1 grudnia 1994 r. o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych (tekst jednolity z 1998 r. Dz.U. Nr 102, poz. 651; zm.: Nr 106, poz. 668, Nr 162, poz. 1118; z 1999 r. Nr 60, poz. 636, Nr 110, poz. 1256; z 2000 r. Nr 104, poz. 1104) z art. 2, art. 32 i art. 71 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Przepisy ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity z 1998 r. Dz.U. Nr 64, poz. 44 ze zm.), jak też ustawy z dnia 1 grudnia 1994 r. o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych (tekst jednolity z 1998 r. Dz.U. Nr 102, poz. 651 ze zm.) oparte są na zasadzie, zgodnie z którą prawo do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej oraz do zasiłku rodzinnego uzależnione jest od dochodu na osobę w rodzinie.

W ustawie o pomocy społecznej dochód ten jest określony kwotowo i zależy od ilości osób w rodzinie i ich wieku (art. 4 ust. 1 ustawy). Ustawa o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych (dalej: ustawa o zasiłkach) uzależnia prawo do zasiłku rodzinnego od nieprzekroczenia progu dochodowego na osobę w rodzinie, wyznaczonego w relacji do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w roku kalendarzowym poprzedzającym okres zasiłkowy. Przy ustalaniu prawa do świadczeń socjalnych uwzględnia się wymienione w ustawach dochody członków rodziny na podstawie oświadczenia osoby ubiegającej się o przyznanie świadczenia. W odniesieniu do osób prowadzących działalność gospodarczą oraz osób z nimi współpracujących również przyjmuje się dochód podany w oświadczeniu, jednak w wysokości nie niższej, niż zadeklarowane przez te osoby kwoty dochodu stanowiącego podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne (emerytalne i rentowe), a jeżeli osoby te nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia – kwoty nie niższej od najniższej podstawy wymiaru składek obowiązujących osoby ubezpieczone na podstawie odrębnych przepisów. Podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe osób prowadzących działalność pozarolniczą, w tym działalność gospodarczą, określa art. 18 ust. 8 ustawy z dnia 13

października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.). Stanowi ją zadeklarowana kwota, nie niższa jednak niż 60% przeciętnego wynagrodzenia w poprzednim kwartale. Oznacza to, zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich, że wśród ubiegających się o przyznanie prawa do świadczeń socjalnych wobec osób prowadzących działalność pozarolniczą, w tym gospodarczą, nie ma zastosowania zasada odwołania się do rzeczywistego dochodu, lecz obowiązuje formuła dochodu deklarowanego, który nie może być niższy, niż 60% miesięcznego przeciętnego wynagrodzenia. W ocenie wnioskodawcy, uczynienie ze źródła przychodów – w tym wypadku działalności pozarolniczej (gospodarczej) – kryterium różnicowania osób ubiegających się o świadczenia socjalne należy uznać za prowadzące do naruszenia zasad niedyskryminacji i sprawiedliwości społecznej.

W podniesionej we wniosku argumentacji, Rzecznik Praw Obywatelskich szeroko przytacza orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w sprawach o sygn.: K. 17/99 (*wyrok z 18 stycznia 2000 r.*, OTK ZU Nr 1/2000, poz. 4) oraz K. 21/95 (*orzeczenie z 25 lutego 1997 r.*, OTK ZU Nr 1/1997, poz. 7).

Ogólną definicję dochodu zawiera art. 2a ust. 1 pkt 2 ustawy o pomocy społecznej. Ustawa o zasiłkach wymienia w art. 3 ust. 2, które z dochodów uprawnionego i członków jego rodziny pozostających we wspólnym gospodarstwie domowym, uzyskane w roku kalendarzowym, poprzedzającym rok zasiłkowy, uwzględnia się przy ustalaniu prawa do zasiłku rodzinnego. Podstawą do ustalania prawa do zasiłku rodzinnego jest oświadczenie o dochodach rodziny osoby ubiegającej się o przyznanie zasiłku (art. 17 ust. 1 ustawy). Dochody osób prowadzących pozarolniczą działalność i współpracujących z nimi, podlegających obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu, przyjmuje się w wysokości nie niższej niż zadeklarowana przez te osoby kwota stanowiąca podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne. W przypadku gdy z tytułu prowadzenia działalności pozarolniczej lub współpracy nie istnieje obowiązek ubezpieczenia społecznego, za dochód przyjmuje się kwoty nie niższe od najniższej podstawy wymiaru składek, jakie obowiązują w stosunku do osób ubezpieczonych. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym oraz ustalania składek na ubezpieczenia społeczne oraz podstaw ich wymiaru regulują przepisy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (art. 6 ust. 1 pkt 5)

Choć zawarty w zakwestionowanych przepisach ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zasiłkach sposób ustalania dochodu dla potrzeb ustalenia prawa do świadczeń pieniężnych różni się redakcyjnie, to jednak regulacja prawna w tym zakresie, zdaniem RPO, sprowadza się do tego, że osoby prowadzące działalność pozarolniczą, w tym gospodarczą, przy ubieganiu się o świadczenia pieniężne z pomocy społecznej oraz zasiłek rodzinny nie mogą zadeklarować niższej kwoty dochodu niż 60% przeciętnego wynagrodzenia nawet wtedy, gdy ich faktyczny dochód jest oczywiście niższy.

W odniesieniu do uprawnionych do świadczeń z pomocy społecznej oraz zasiłków rodzinnych wyodrębniona została grupa podmiotów, wobec której prawo do świadczeń nie jest uzależnione od rzeczywistej wysokości dochodów rodziny (nigdy mniej niż 60% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia), lecz od rodzaju pracy zarobkowej (prowadzenie działalności gospodarczej lub pozarolniczej działalności i współpraca przy prowadzeniu takiej działalności). Powyższe stanowi – zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich – odstępstwo od zasady równego traktowania, wynikającej z art. 32 ust.1 Konstytucji.

W konkluzji RPO, odnosząc się do wskazanych we wniosku argumentów, stwierdza, iż:

Sposób ustalania dochodu osób prowadzących pozarolniczą działalność (działalność gospodarczą) dla potrzeb określenia prawa do świadczeń z pomocy społecznej oraz ich wysokości, a także uprawnień do zasiłku rodzinnego, nie ma charakteru relewantnego. Prawo do wsparcia, wynikającego z ww. ustaw, uzależnione jest od sytuacji materialnej rodziny. Jeśli dochód rodziny nie przekracza określonego w ustawie o pomocy społecznej lub ustawie o zasiłkach progu dochodowego, to wówczas udzielane jest wsparcie. Zakwestionowany sposób ustalania dochodu oderwany jest od kryterium faktycznej sytuacji materialnej rodziny osoby

prowadzącej pozarolniczą działalność (działalność gospodarczą), ponieważ wobec tej grupy osób ubiegających się o świadczenia socjalne wprowadzono zasadę deklarowania dochodu nie niższego niż 60% przeciętnego wynagrodzenia. Deklarowanie minimalnego dochodu, poniżej którego nie może być ustalona podstawa wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne znajduje uzasadnienie w systemie ubezpieczeń społecznych, ponieważ taki wymóg podyktowany jest – zgodnie z zasadą wzajemności i proporcjonalności składek i świadczenia – gwarancjami państwa, dotyczącymi najniższych świadczeń. Jednakże przy ubieganiu się o świadczenia pieniężne z pomocy społecznej oraz zasiłek rodzinny – taki sposób wyznaczenia dochodu prowadzi do eliminacji prawa do świadczeń lub ograniczenia ich wysokości oraz likwidacji prawa do zasiłku rodzinnego tych spośród prowadzących pozarolniczą działalność (działalność gospodarczą), których faktyczny dochód rodziny kształtuje się na poziomie niższym, niż 60% miesięcznego przeciętnego wynagrodzenia. Wobec tych osób ustawodawca nie zastosował kryterium dochodowego w procedurze ustalania prawa do świadczeń oraz ich wysokości, lecz odwołał się do rodzaju prowadzonej działalności zarobkowej, wykluczającego automatycznie możliwość faktycznej oceny sytuacji materialnej ich rodzin. Taki sposób ustalania dochodu nie pozostaje, w ocenie RPO, w bezpośrednim związku z celem i zasadniczą treścią przepisów ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zasiłkach, określających prawo do świadczeń pieniężnych oraz zasiłku rodzinnego, nie służy realizacji tego celu i treści.

Zróznicowanie sytuacji prawnej osób ubiegających się o świadczenia socjalne nie ma charakteru proporcjonalnego, zaś interes publiczny, rozumiany jako racjonalne i sprawiedliwe wydatkowanie środków publicznych, nie może być stawiany ponad interes osoby ubiegającej się o wsparcie swojej rodziny ze względu na trudną sytuację materialną.

Uzasadniając zarzut niezgodności wskazanych przepisów z punktu widzenia zasady sprawiedliwości społecznej wnioskodawca wskazuje, iż kwestionowane zróznicowanie nie znajduje uzasadnienia. W odniesieniu do osób prowadzących pozarolniczą działalność (działalność gospodarczą) nie ma zastosowania zasada, zgodnie z którą potrzeby przewyciężenia trudnej sytuacji życiowej rodziny stanowią przesłankę, uprawniającą do świadczeń i określenia ich wysokości. Oderwanie się od kategorii faktycznego dochodu przy ocenie prawa do świadczeń socjalnych prowadzi do dyskryminacji tych osób, ponieważ nie znajduje tutaj zastosowania instytucja badania potrzeby udzielania wsparcia rodzinie ze względu na niewystarczające dochody, mająca powszechne zastosowanie przy ustalaniu prawa do świadczeń socjalnych. Taki sposób ustalania dochodu należy uznać – w ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich – za sprzeczny z zasadą sprawiedliwości społecznej wyrażoną w art. 2 Konstytucji oraz zasadą równości i niedyskryminacji, o której mowa w art. 32 Konstytucji RP.

Rzecznik Praw Obywatelskich podnosi ponadto, iż objęte wnioskiem przepisy są także niezgodne z art. 71 ust. 1 Konstytucji. Praw określonych w art. 71 Konstytucji można dochodzić w granicach określonych w ustawie (art. 81 Konstytucji RP). Uprawnienie do pomocy świadczonej przez władze publiczne rodzinom, znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej określone są w różnych ustawach, w szczególności w ustawie o pomocy społecznej oraz ustawie o zasiłkach. Przepisy tych ustaw w odniesieniu do osób prowadzących działalność pozarolniczą (działalność gospodarczą) wprowadzają w miejsce kryterium trudnej sytuacji materialnej i społecznej taki sposób ustalania dochodu rodziny, który wyklucza możliwość przyjęcia, że dochód rodziny może być w konkretnych sytuacjach niższy, niż 60% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w poprzednim kwartale. Prowadzi to do pozbawienia lub ograniczenia prawa do pomocy dla takich rodzin, które z racji sytuacji materialnej – zgodnie z art. 71 ust.1 Konstytucji RP – w pełni na taką pomoc zasługują.

2. Do wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich ustosunkował się Prokurator Generalny, który w piśmie z 12 lipca 2001 r., stwierdził, iż przepisy: 1) art. 2a ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity z 1998 r. Dz.U. Nr 64, poz. 414 ze zm.),

2) art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 1 grudnia 1994 r. o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych (tekst jednolity z 1998 r. Dz.U. Nr 102, poz. 651 ze zm.) nie są niezgodne z art. 2, art. 32 i art. 71 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zaskarżone przepisy obu ustaw znajdują się w tzw. słowniczkach określających treść stwierdzeń użytych w ustawach.

Odnosząc się do wniosku, Prokurator Generalny, podnosi, iż wnioskodawca nie uwzględnił specyfiki unormowań prawnych dotyczącej polityki socjalnej państwa. Świadczenia wynikające z wymienionych ustaw mają charakter redystrybutywny, bowiem pochodzą głównie ze środków publicznych (budżetu) i innych danin publicznoprawnych. Realizacja przez ustawodawcę konstytucyjnej zasady sprawiedliwości społecznej wymaga, trudnego w praktyce, wyważenia interesów i możliwości zaspokojenia potrzeb osób znajdujących się w niedostatku lub trudnej sytuacji materialnej z interesami tych, którzy, za pośrednictwem budżetu państwa, łożą na te cele. Charakter tej problematyki oraz jej złożoność powoduje, że ustawodawca dysponuje większą swobodą w prawnym jej kształtowaniu, niż w innych dziedzinach. O ile, zdaniem Prokuratora Generalnego, celem pomocy społecznej jest "zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin", to zasiłki rodzinne, pielęgnacyjne i wychowawcze są wynikiem polityki prorodzinnej i socjalnej demokratycznego państwa w ramach określonych przepisami konstytucyjnymi (np. art. 69 i art. 71). Należy przy tym zauważyć, że konstytucyjna ochrona praw socjalnych jest, zdaniem Prokuratora Generalnego, słabsza od ochrony innych praw na co wskazuje treść art. 81 Konstytucji.

W ocenie Prokuratora Generalnego, duża różnorodność sytuacji faktycznych a zwłaszcza środowiskowych osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej niewątpliwie utrudnia obiektywne ustalenie jednakowych cech istotnych (tej samej klasy) osób pozostających w relewantnym stosunku do siebie.

Odnosząc się do zarzutu wnioskodawcy co do niekonstytucyjności art. 2a ustawy o pomocy społecznej i art. 3 ustawy o zasiłkach, w zakresie kryteriów dotyczących osób prowadzących działalność gospodarczą, Prokurator Generalny stwierdza, iż osoby takie stanowią specyficzną grupę, która w gospodarce wolnorynkowej z założenia nastawiona jest na uzyskiwanie dochodów. Tylko w szczególnych sytuacjach osoby takie wymagają wsparcia na warunkach i zasadach określonych w ustawach. Stąd dążenie ustawodawcy do, zdaniem Prokuratora Generalnego, zobiektywizowania kryteriów uzasadniających przyznanie pomocy. Z tego względu Prokurator Generalny przyjmuje za uzasadnione, na tle przepisów konstytucyjnych, unormowanie zawarte w art. 3 ust. 3 ustawy o zasiłkach. Nieco bardziej złożone jest unormowanie zawarte w drugiej części zaskarżonego przepisu, przyjmujące domniemanie co do uzyskiwanych dochodów w przypadku nie płacenia składek na ubezpieczenie społeczne. Na poparcie swojej argumentacji w tym zakresie Prokurator Generalny przytoczył orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego m.in. w sprawach o: sygn. K. 4/99 (OTK ZU Nr 7/1999, poz. 165), sygn. P. 2/96 (OTK ZU Nr 1/1997, poz. 32). Powołując się na wyrok w sprawie SK 7/98 Prokurator Generalny akcentuje, iż możliwe jest zróżnicowane podejście do zagadnienia zasady równości, w zależności od konkretnych sytuacji i faktycznych uwarunkowań materii regulowanej prawem.

Dodatkowo Prokurator Generalny odwołuje się do art. 39a ust. 3 ustawy o najmie lokali i dodatkach mieszkaniowych, w którym kryterium dochodu uprawniającego do dodatku mieszkaniowego określono również przez przyjęcie założenia, że dochód z prowadzenia gospodarstwa rolnego ustala się na podstawie powierzchni gruntów w hektarach przeliczeniowych i przeciętnego dochodu z 1 ha przeliczeniowego. Podobnie, jak to wynika z art. 18 ust. 8 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, za podstawę wymiaru składek osób, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 5 tej ustawy, przyjęto zadeklarowaną kwotę nie niższą niż 60% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w poprzednim kwartale.

Przyjęte w zaskarżonych przepisach kryteria ustalania dochodu osób prowadzących działalność gospodarczą cechuje, w ocenie Prokuratora Generalnego, konkretność i realizm

rozwiązań prawnych, liczących się ze skomplikowanymi sytuacjami społeczno-gospodarczymi. Przyjęte w nich założenia nie godzą, w sposób istotny, w zasadę proporcjonalności, skoro powiązane zostały z kryteriami mającymi związek z omawianymi świadczeniami. Tym bardziej brak jest podstaw do twierdzenia, że zaskarżone przepisy mają charakter dyskryminujący.

Argumentacja przytoczona w odniesieniu do przepisu art. 2a ust. 1 pkt 2 ustawy o pomocy społecznej ma odpowiednie zastosowanie do oceny konstytucyjności także art. 3 ust. 3 ustawy o zasiłkach, przy czym, jak stwierdza Prokurator Generalny, ustawodawca również w tym zakresie nie naruszył konstytucyjnych zasad sprawiedliwości społecznej występującej w połączeniu z zasadą równości. Dodatkowy wzorzec – art. 71 ust. 1 Konstytucji – może się odnosić tylko do kontroli art. 3 ust. 3 ustawy o zasiłkach, bowiem przede wszystkim ta ustawa realizuje zawarte w nim zasady, dotyczące ochrony rodziny. Analiza zaskarżonych przepisów nie prowadzi jednakże do wniosku aby naruszyły one także art. 71 ust. 1 Konstytucji.

3. Na podstawie art. 44 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. Nr 102, poz. 643 ze zm.) w związku z art. 190 ust. 3 zd. 2 Konstytucji, Prezes Trybunału Konstytucyjnego, pismem z 10 lipca 2001 r., zwrócił się do Rady Ministrów o wydanie przewidzianej w tym przepisie opinii.

W piśmie z 30 sierpnia 2001 r. Prezes Rady Ministrów stwierdza, iż uznanie przez Trybunał Konstytucyjny zaskarżonych przepisów za niezgodne z Konstytucją spowoduje dodatkowe skutki finansowe dla budżetu państwa, nie przewidziane w ustawie budżetowej na rok 2001. Zdaniem Prezesa Rady Ministrów orzeczenie Trybunału sprawiłoby, iż do świadczeń z ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych byłby uprawniony szerszy krąg osób i rodzin, niż obecnie. Na podstawie obecnie obowiązujących kryteriów dochodowych w ustawie o zasiłkach, w okresie I półrocza 2001 r. uprawnionych było do zasiłków 138,9 tys. osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą (ponad 13% ubezpieczonych w tej kategorii). Łączna kwota wypłaconych w tym okresie zasiłków to 67,7 mln zł.

W związku z tym, iż brak jest danych dotyczących diety w rodzinach, które utrzymują się z pozarolniczej działalności gospodarczej, trudno jest ocenić wzrost liczby wypłaconych zasiłków po wydaniu orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny. Szacunkowo można przyjąć, iż dodatkowo wydatki z budżetu wyniosłyby około 108 mln w skali roku.

W stosunku do ustawy o pomocy społecznej, orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego spowodowałoby dodatkowe skutki finansowe dla budżetu państwa. Jednakże brak jest danych statystycznych, które pozwoliłyby w sposób przybliżony określić ich rozmiar.

II

Na rozprawie przedstawiciele wnioskodawcy i Prokuratora Generalnego podtrzymali dotychczasowe stanowiska złożone na piśmie.

Stanowisko w sprawie zajął ponadto przedstawiciel Sejmu RP, który wyraził pogląd, iż zakwestionowane przez Rzecznika Praw Obywatelskich przepisy art. 2a ust. 1 pkt 2 ustawy z 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej oraz art. 3 ust. 3 ustawy o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych są niezgodne ze wskazanymi wzorcami konstytucyjnymi – art. 2, art. 32 i art. 71 ust. 1 Konstytucji. Przychylił się do argumentacji zawartej we wniosku RPO. Dodał tylko, iż podstawą obliczania dochodu dla potrzeb wymienionych ustaw winna być rzeczywista sytuacja materialna zainteresowanego, a nie źródło dochodu. Przeniesienie wzorca potrzebnego do obliczania dochodu z ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych na grunt zaskarżonych ustaw jest nieuzasadnione, gdyż inne są cele tych ustaw. Celem ustawy ubezpieczeniowej jest przede wszystkim gromadzenie środków na wypłatę przyszłej emerytury, a nie doraźna pomoc mająca zapobiec katastrofie ekonomicznej rodziny.

W odpowiedzi na pytanie Trybunału Konstytucyjnego, przedstawiciel Rzecznika Praw Obywatelskich ustosunkował się do stanowiska Prezesa Rady Ministrów i podniósł, iż w opinii RPO wskazane przez Prezesa Rady Ministrów dane mają charakter szacunków na poziomie maksymalnym. Rzecznik nie ma jednak możliwości zweryfikować tych danych w sposób kompetentny. Zdaniem przedstawiciela RPO, przy całej gamie świadczeń socjalnych, sposób obliczania kryterium powinien być taki sam dla wszystkich.

III

1. Przystępując do oceny zgodności art. 2a ust. 1 pkt 2 ustawy o pomocy społecznej oraz art. 3 ust. 3 ustawy o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych z zasadą równości (art. 32 Konstytucji) i sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji) Trybunał Konstytucyjny w pierwszej kolejności rozważył, czy postanowienia kwestionowanych przepisów prowadzą lub mogą prowadzić do zróżnicowania podmiotów posiadających istotne (relevantne) cechy wspólne. Zgodnie bowiem z dotychczasową linią orzecniczą Trybunału Konstytucyjnego, utrzymaną także pod rządami nowej Konstytucji RP, z konstytucyjnej zasady równości wynika dla ustawodawcy obowiązek równego traktowania obywateli. Jednocześnie Trybunał Konstytucyjny zwracał uwagę, że nie ma bezwzględnej równości obywateli. Z zasady równości wynika nakaz jednakowego traktowania wszystkich obywateli w obrębie określonej klasy (kategorii). Wszystkie podmioty charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą istotną (relevantną) powinny być potraktowane równo, a więc według jednakowej miary, bez zróżnicowań, zarówno dyskryminujących, jak i faworyzujących (*wyrok z 5 listopada 1997 r., sygn. K. 22/97, OTK ZU Nr 3-4/1997*, a także w odniesieniu do innej formy pomocy społecznej jaką stanowią dodatki mieszkaniowe *wyrok z 18 stycznia 2000 r., sygn. K. 17/99, OTK ZU Nr 1/2000*).

Ustawa o pomocy społecznej przyznaje prawo do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej osobom i rodzinom, których dochód na osobę w rodzinie nie przekracza określonych w ustawie kwot (art. 4 ust. 1). Przy czym za dochód rodziny – zgodnie z przepisem art. 2a ust. 1 pkt 2 – uważa się sumę miesięcznych dochodów osób w rodzinie z miesiąca poprzedzającego złożenie wniosku lub w przypadku utraty dochodu z miesiąca, w którym wniosek został złożony, bez względu na tytuł i źródło ich uzyskania, pomniejszoną o miesięczne obciążenia podatkiem dochodowym od osób fizycznych, składki z tytułu ubezpieczeń: emerytalnego, rentowych i chorobowego, określonych w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych, oraz o kwotę wysokości alimentów świadczonych przez osoby w rodzinie na rzecz innych osób, jednorazowe pieniężne świadczenia socjalne oraz świadczenia w naturze, a także kwotę zwiększenia zasiłku

rodzinnego na trzecie i kolejne dziecko oraz dziecko samotnej matki, uprawnione do zasiłku pielęgnacyjnego.

Takie rozumienie dochodu nie ma jednak zastosowania, zgodnie z powoływanym przepisem ustawy o pomocy społecznej, do osób prowadzących działalność gospodarczą (art. 2a ust. 1 pkt 2 po pierwszym średniku). W odniesieniu do osób prowadzących taką działalność oraz osób z nimi współpracujących za dochód przyjmuje się wysokość podaną w oświadczeniu, nie niższą jednak od kwoty najniższej podstawy wymiaru składek obowiązujących w ubezpieczeniu emerytalnym i rentowym. Odesłanie w tym wypadku do przepisów ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) powoduje, że osoby ubiegające się o świadczenia z pomocy społecznej, które prowadzą działalność gospodarczą, oraz osoby z nimi współpracujące nie będą mogły zadeklarować kwoty dochodu niższej niż 60% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w poprzednim kwartale, nawet jeżeli ich dochód był faktycznie oczywiście niższy (art. 6 ust. 1 pkt 5 i art. 18 ust. 8 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych). Tym samym w klasie podmiotów uprawnionych do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej wyodrębnia się węższą kategorię podmiotów, w przypadku których przyznanie takich świadczeń uzależnione jest nie tyle od rzeczywistej wysokości (nigdy mniej niż 60% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w poprzednim kwartale) co od źródła dochodu (prowadzenie działalności gospodarczej).

Ustawa stanowi ponadto, że w odniesieniu do każdej klasy podmiotów uprawnionych do świadczeń z pomocy społecznej, dochodu nie stanowią składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe oraz ubezpieczenie zdrowotne płacone przez ośrodki pomocy społecznej.

Niezależnie od różnic redakcyjnych kwestia ta została uregulowana w taki sam sposób w ustawie o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych. Ustawa ta wymienia w art. 3 ust. 2, które z dochodów uprawnionego i członków jego rodziny pozostających we wspólnym gospodarstwie domowym, uzyskane w roku kalendarzowym, poprzedzającym rok zasiłkowy, uwzględnia się przy ustalaniu prawa do zasiłku rodzinnego. Są one zróżnicowane pod względem tytułu i źródła ich uzyskania, a ponadto katalog dochodów nie uwzględnia tych, które zostały utracone przed dniem ustalenia prawa do zasiłku rodzinnego. Natomiast dochody osób prowadzących działalność gospodarczą i współpracujących z nimi, podlegających obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu, przyjmuje się w wysokości nie niższej niż zadeklarowana przez te osoby kwota stanowiąca podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne. W przypadku gdy z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej lub współpracy nie istnieje obowiązek ubezpieczenia społecznego, za dochód przyjmuje się kwoty nie niższe od najniższej podstawy wymiaru składek, jakie obowiązują w stosunku do osób ubezpieczonych.

Trybunał Konstytucyjny stwierdzał już, że w sytuacjach takich jak rozpatrywane w niniejszej sprawie ustawodawca zawsze staje przed koniecznością wyboru między konkurującymi ze sobą wartościami (*wyrok z 18 stycznia 2000 r., sygn. K. 17/99, OTK ZU 1/2000, s. 63-64*). Z jednej strony ma bowiem do czynienia z interesem publicznym wyrażającym się w dążeniu do zabezpieczenia przed nadużyciami przy korzystaniu z różnych środków pomocy społecznej przez osoby, których poziom dochodów nie zawsze może być obiektywnie ustalony, z drugiej strony powinien uwzględniać interes osób należących do tej kategorii, które znajdują się w rzeczywistej potrzebie. Wybór odpowiednich środków prawnych należy tu oczywiście do ustawodawcy. Jednak tam, gdzie jest to możliwe ustawodawca powinien unikać przyjmowania rozwiązań, które prowadzą do powstania nieuzasadnionych nierówności w obrębie klasy podmiotów uprawnionych zgodnie z ustawowymi kryteriami do otrzymania określonego rodzaju świadczeń.

Rozwiązania przyjęte w kwestionowanych przepisach nie obejmują wielu różnorodnych sytuacji życiowych istotnych ze względu na kryteria przyznawania określonych świadczeń. W konsekwencji osoby prowadzące działalność gospodarczą, których sytuacja materialna ulega np. nagłemu istotnemu pogorszeniu w związku z poniesionymi stratami, nie będą mogły uzyskać

wsparcia w postaci świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej czy zasiłku rodzinnego, pielęgnacyjnego i wychowawczego albo odpowiedniej ich wysokości, gdyż uniemożliwi im to przyjęty sposób ustalania ich dochodu. Nie ulega więc wątpliwości, że przyjęcie takiego sposobu ustalania dochodu osób prowadzących działalność gospodarczą prowadzi do zróżnicowania klasy podmiotów, którym ze względu na posiadanie istotnych cech wspólnych (poziom dochodu na jednego członka gospodarstwa domowego), powinna przysługiwać określona forma pomocy społecznej. Jest to niewątpliwie odstępstwo od zasady równego traktowania.

Ze skarg kierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich wynika ponadto, że osoby prowadzące działalność gospodarczą uznają taki sposób ustalania ich dochodu przy ubieganiu się o świadczenia pieniężne z pomocy społecznej oraz zasiłek rodzinny za pozostający w sprzeczności z zasadami równości i sprawiedliwości społecznej.

2. W związku z tym Trybunał Konstytucyjny kolejny raz zwrócił uwagę, że samo odstępstwo od równego traktowania nie prowadzi jeszcze do uznania wprowadzających je przepisów za niekonstytucyjne. Nierówne traktowanie podmiotów podobnych nie musi oznaczać dyskryminacji lub uprzywilejowania, a w konsekwencji niezgodności z art. 32 czy też art. 2 Konstytucji RP (*wyrok z 12 maja 1998 r., sygn. U. 17/97, OTK ZU Nr 3/1998*). Konieczna jest jeszcze ocena kryterium na podstawie którego dokonano zróżnicowania, bowiem wszelkie odstępstwo od nakazu równego traktowania podmiotów podobnych musi zawsze znajdować podstawę w odpowiednio przekonywujących argumentach. Argumenty te muszą:

- po pierwsze, mieć charakter istotny (relevantny), a więc pozostawać w bezpośrednim związku z celem i zasadniczą treścią przepisów, w których zawarta jest kontrolowana norma oraz służyć realizacji tego celu i treści. Innymi słowy, wprowadzone zróżnicowania muszą mieć charakter racjonalnie uzasadniony. Nie wolno ich dokonywać według dowolnie ustalonego kryterium (*orzeczenie z 12 grudnia 1994 r., sygn. K. 3/94, OTK w 1994 r., cz. II, s. 141*);

- po drugie, mieć charakter proporcjonalny, a więc waga interesu, któremu ma służyć różnicowanie sytuacji adresatów normy, musi pozostawać w odpowiedniej proporcji do wagi interesów, które zostaną naruszone w wyniku nierównego potraktowania podmiotów podobnych;

- po trzecie, pozostawać w jakimś związku z innymi wartościami, zasadami czy normami konstytucyjnymi, uzasadniającymi odmienne traktowanie podmiotów podobnych (np. *orzeczenie z 23 października 1995 r., sygn. K. 4/95, OTK w 1995 r., cz. II, s. 93*). Jedną z takich zasad konstytucyjnych jest zasada sprawiedliwości społecznej (dawniej art. 1 przepisów konstytucyjnych obecnie art. 2 Konstytucji). Różnicowanie sytuacji prawnej podmiotów podobnych ma więc znacznie większe szanse uznania za zgodne z konstytucją, jeżeli pozostaje w zgodzie z zasadami sprawiedliwości społecznej lub służy urzeczywistnianiu tych zasad. Zostaje ono natomiast uznane za niekonstytucyjną dyskryminację (uprzywilejowanie), jeżeli nie znajduje podtrzymania w zasadzie sprawiedliwości społecznej. W tym właśnie sensie zasady równości wobec prawa i sprawiedliwości społecznej w znacznym stopniu nakładają się na siebie (*orzeczenie z 3 września 1996 r., sygn. K. 10/96, OTK ZU Nr 4/1996, s. 280-281*).

Dokonując oceny wprowadzonego przez kwestionowane przepisy sposobu ustalania dochodu osób prowadzących działalność gospodarczą jako kryterium wewnętrznego zróżnicowania w obrębie kategorii osób, którym ze względu na wysokość dochodów przysługują świadczenia pieniężne z pomocy społecznej lub zasiłek rodzinny, Trybunał Konstytucyjny stwierdził, co następuje:

Odwołanie się w kwestionowanych przepisach do sposobu ustalania dochodu osób prowadzących działalność gospodarczą zastosowanego w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych nie znajduje uzasadnienia, jeżeli mamy na uwadze cele świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej oraz zasiłków rodzinnych wyrażające się w dążeniu, choć z różnych powodów, do wsparcia osób, obciążonych nadmiernymi kosztami utrzymania rodziny. Istota i

funkcje świadczeń z pomocy społecznej i zasiłków rodzinnych nie pokrywają się bowiem z istotą i funkcjami systemu ubezpieczeń społecznych. W tym drugim wypadku ustawowe wykluczenie możliwości zadeklarowania jako podstawy składki na ubezpieczenie emerytalne i rentowe niższej kwoty, niż 60% przeciętnego wynagrodzenia, ma na celu zapewnienie odpowiedniej wysokości świadczeń z systemu ubezpieczeń społecznych, te bowiem mają bezpośredni związek z wysokością płaconych składek. Przy świadczeniach z pomocy społecznej i zasiłkach rodzinnych chodzi natomiast o to, żeby osoby o rzeczywiście niskich dochodach mogły otrzymać odpowiednie wsparcie. Prawo do wsparcia uzależnione jest wyłącznie od rzeczywistej sytuacji materialnej rodziny. Nie chodzi więc o zagwarantowanie minimalnego poziomu kwot gromadzonych na potrzeby przyszłych świadczeń, ale o przydzielenie pomocy tym, którzy jej naprawdę aktualnie potrzebują. W tej sytuacji odstępstwo od nakazu równego traktowania osób, którym przysługuje prawo do świadczeń pomocy społecznej i zasiłków rodzinnych spowodowane automatycznym przeniesieniem rozwiązań prawnych stosowanych w systemie ubezpieczeń społecznych do przepisów prawa regulujących przyznawanie tego rodzaju wsparcia nie ma charakteru relewantnego, nie pozostaje bowiem w bezpośrednim związku z celem i zasadniczą treścią przepisów ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych, ani też nie służy realizacji tego celu i treści. Może natomiast w konkretnych sytuacjach uniemożliwić, a przynajmniej istotnie ograniczyć, realizację funkcji omawianych form wsparcia. Brak jest mechanizmu korygującego, bowiem art. 2a ust. 1 pkt 2 ustawy o pomocy społecznej oraz art. 3 ust. 3 ustawy o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych wyklucza możliwość przyjęcia, że dochód osób prowadzących działalność gospodarczą może być w konkretnych sytuacjach niższy niż 60% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w poprzednim kwartale. Kwestionowana regulacja sprawia, że poza systemem świadczeń z pomocy społecznej oraz zasiłków rodzinnych mogą pozostać osoby, którym wsparcie takie przysługiwałoby, gdyby tylko nie prowadziły działalności gospodarczej. Jeszcze raz należy podkreślić, że obowiązujący sposób ustalania dochodu osób prowadzących działalność gospodarczą nie pozostaje w bezpośrednim związku z celem i zasadniczą treścią przepisów ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych, określających prawo do świadczeń pieniężnych oraz zasiłku rodzinnego, nie służy więc realizacji tego celu i treści.

Przyjęta w kwestionowanych przepisach konstrukcja ustalania dochodu osób prowadzących działalność gospodarczą nie ma też charakteru proporcjonalnego. Z powołanego przez wnioskodawcę stanowiska Ministra Pracy i Polityki Socjalnej wynika, że okolicznością uzasadniającą przyjęcie wobec osób prowadzących działalność gospodarczą takiego sposobu ustalania dochodu jest brak możliwości zweryfikowania rzeczywistych dochodów. Ten sposób myślenia organów administracji rządowej był już przedmiotem oceny Trybunału Konstytucyjnego m.in. w sprawie K. 17/99. Trybunał Konstytucyjny zwrócił wówczas uwagę, że nawet uznając, iż u podstaw kwestionowanych rozwiązań mogą leżeć – wyrażające interes publiczny – takie względy, jak: 1) ograniczenie kosztów administracyjnych związanych ze szczegółowym badaniem sprawy i kontrolą deklarowanych dochodów; 2) racjonalne i sprawiedliwe wydatkowanie środków publicznych, pamiętać należy, że przyjęte rozwiązania prowadzą w wielu wypadkach do całkowitego zignorowania albo znacznego ograniczenia realizacji słusznych interesów osób rzeczywiście potrzebujących pomocy państwa. Odnosi się to także w całości do rozpatrywanej obecnie sprawy. W kwestionowanych przepisach waga "interesu" organów, dokonujących ustalenia na potrzeby przyznania świadczeń pieniężnych oraz zasiłków rodzinnych dochodów osób prowadzących działalność gospodarczą, uznana została – bez wystarczającego uzasadnienia – za przeważającą w stosunku do wagi interesu osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, co w skrajnych przypadkach może nawet prowadzić do pozbawienia osób biednych prawa do należnego im wsparcia tylko z tego powodu, że źródłem ich dochodów jest prowadzenie działalności gospodarczej.

Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego oparte na tak pojmowanej proporcjonalności odejście od zasady równego traktowania dochodów osób, którym przysługują świadczenia pieniężne z pomocy społecznej oraz zasiłki rodzinne, prowadzi do dyskryminacji osób prowadzących działalność gospodarczą. W tym wypadku nie można byłoby bowiem wspomnianych interesów publicznych stawiać na równi, ani tym bardziej wyżej od interesu obywateli, którym ze względu na ich sytuację materialną przysługuje pomoc zagwarantowana w przepisach prawnych.

Zróznicowanie sytuacji prawnej podmiotów podobnych zaproponowane w kwestionowanych przepisach nie pozostaje też w żadnym związku z innymi zasadami czy normami konstytucyjnymi, uzasadniającymi odmienne potraktowanie tych podmiotów. Oznacza to, że nierówne traktowanie tych podmiotów nie znajduje usprawiedliwienia. W tym miejscu dochodzi do wskazywanego wielokrotnie przez Trybunał Konstytucyjny nakładania się na siebie zasad równości wobec prawa i sprawiedliwości społecznej, zwłaszcza sprawiedliwości rozdzielczej, która polega na odpowiednio równym traktowaniu podmiotów wykazujących takie same cechy uznane za istotne w przypadku rozdzielania jakiegoś dobra (zob. Z. Ziemiński, *Sprawiedliwość społeczna jako pojęcie prawne*, Warszawa 1996, s. 13). Postanowienia kwestionowanych przepisów powodują, że w systemie prawnym dochodzi do wyodrębnienia “lepszycy” – w tym znaczeniu, że umożliwiających otrzymanie odpowiedniego wsparcia – i “gorszych” – w tym sensie, że uniemożliwiających przyznanie takiej pomocy – źródeł biedy i niedostatku. Uczynienie ze źródła przychodów – w tym wypadku pozarolniczej działalności gospodarczej – głównego motywu zróznicowania podmiotów uprawnionych do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej oraz zasiłków rodzinnych uznać więc należy za prowadzące do naruszenia także art. 2 Konstytucji RP.

3. Niezgodny z art. 32 i art. 2 Konstytucji RP sposób ustalania dochodu osób prowadzących działalność gospodarczą przy przyznawaniu tym osobom świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej oraz zasiłków rodzinnych jest także niezgodny z jej art. 71 ust. 1. Zgodnie z brzmieniem tego przepisu “państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych”. Uprawnienia do pomocy świadczonej przez władze publiczne rodzinom, znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, określone są w różnych ustawach. “Szczególna pomoc ze strony władz publicznych”, o której mowa w Konstytucji RP, nie ogranicza się więc wyłącznie do zasiłków rodzinnych i dotyczy także innych form pomocy, w tym świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej. W tym sensie wszelka pomoc dla rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej musi mieć szczególny charakter. Tymczasem przyznawanie takiej pomocy w oparciu o kryterium wprowadzone przez zakwestionowane przepisy może powodować, że nie tylko szczególna, ale nawet jakakolwiek pomoc nie trafi do rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, jeżeli źródłem dochodów tych rodzin będzie działalność gospodarcza. W tym bowiem wypadku kwestionowane przepisy wykluczają możliwość przyjęcia, że dochód rodziny może być w konkretnych wypadkach niższy, niż 60% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w poprzednim kwartale.

4. Z powołanego pisma Prezesa Rady Ministrów nie da się wyprowadzić wniosku, czy orzeczenie Trybunału może wiązać się z nakładami finansowymi nie przewidzianymi w ustawach. Jeśli chodzi bowiem o ustawę o pomocy społecznej w piśmie tym stwierdza się brak danych statystycznych, które pozwoliłyby w sposób przybliżony określić ich rozmiar. Natomiast gdy chodzi o ustawę o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych, to wymieniona kwota obejmuje wszystkie w tym zakresie wydatki, a nie tę część, która wiąże się z zakwestionowanym zakresem art. 3 ust. 3 tej ustawy.

Tym niemniej jednak, Trybunał Konstytucyjny, kierując się potrzebą uwzględnienia ewentualnych wydatków w toku prac nad budżetem państwa na rok 2002 uznał za celowe określić termin utraty mocy obowiązującej przepisów wymienionych w wyroku na 31 grudnia 2001 r.

Z tych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.